

Vytautas JANKAUSKAS

*Kunigaikštis Vaidotas
Kęstutaitis***Reikšminiai žodžiai:** *Vaidotas Kęstutaitis, Gediminaičiai, dinastija, LDK, XIV a.*

Kunigaikštis Vaidotas Kęstutaitis – *pirmasis kaunietis*, 1362 m. pasižymėjęs tuo, jog pirmąją mūrinę Kauno pilį gynė jo vadovaujama įgula. Nepaisant to, kad Vaidotas šaltiniuose buvo paminėtas vos kelis kartus, tai tyrinėtojams kelia daugiau klausimų, negu duoda atsakymų. Neabejotina yra viena – Vaidotas buvo vienas vyresnių Kęstučio sūnų, dar XIX a. istoriografijoje patraukęs tam tikrą tyrinėtojų dėmesį. Istorikų Vaidotas pastebėtas Kauno pilies gynyboje ir, pagal to meto šaltinius, jam buvo leista mirti Vokiečių ordino belaisviu.¹ Ne mažiau kontroversiška ir šių dienų istoriografinė situacija: Stephenas C. Rowellas savo tyrimuose iškėlė hipotezę, jog Vaidoto, kaip dar vieno Kęstučio sūnaus, apskritai nebuvo, o Vygando Marburgiečio kronikoje buvo neteisingai įrašytas / perskaitytas Kęstučio sūnaus vardas (šis kunigaikštis įvardytas būtent Vygando Marburgiečio kronikoje, kuri išlikusi iš vėlyvo XV a. lotyniško vertimo, skirta Janui Dlugošui), todėl reikėtų kalbėti apie ankstesnį Butauto pasirodymą šaltiniuose.² Paskutiniuosius tyrimus atlikęs Janas Tęgowskis pateikia trumpą Vaidoto biogramą: Vaidotas buvo vyriausiasis Kęstučio ir Birutės (kuri buvo vienintelė Kęstučio žmona) sūnus, pirmą kartą paminėtas 1362 m., buvo patekęs į Vokiečių ordino nelaisvę, ne vėliau negu 1365 m. grįžo į Lietuvą (veikiausiai buvo tėvo išpirktas), kur gavo Naugarduko kunigaikštystę, ten vedė ir laimingai gyveno, susilaukė net dviejų sūnų – Jurgio ir Konrado, o pats buvo

¹ J. Wolff, *Kniaziowie Litewsko–Ruscy, od konca czternastego wieku*, Warszawa, 1895, s. 160.

² S. C. Rowell, Unexpected Contacts: Lithuanians at Western Courts, c. 1316–1400, *The English Historical Review*, Vol. 111, No. 442, Oxford, 1996, p. 567.

apsikrikštijęs ir gavo stačiatikišką Ivano vardą, 1384 m. vyko kartu su Vytautu pas kryžiuočius, 1389 m. juos aplankė kaip Vytauto pasiuntinys, po 1390 m. mirė.³ Su J. Tėgowskio išvadomis sutinkama ir naujausioje Lietuvos istorijos sintezėje.⁴ Vis dėlto atidžiau peržvelgus šaltinius, neabejotinai kyla keletas klausimų, susijusių su Vaidotu ir verčiančių peržvelgti duomenis apie jį platesniame kontekste, į akiratį įtraukiant dinastijoje vykusius procesus. Tam reikia labai lakoniškai formuluoti darbo tikslą – išanalizuoti Vaidoto padėtį Gediminaičių dinastinėje struktūroje XIV amžiuje.

Vaidoto pasirodymas Kauno gynyboje 1362 m. neabejotinai yra susijęs su klausimu, kiek kartų buvo vedęs Kęstutis. Tai leistų atsakyti į kitą klausimą – koks buvo Vaidoto amžius? Naujausių J. Tėgowskio tyrimų rezultatai, apibendrinantys ir ankstesnius tyrimus, leidžia kalbėti apie vieną kunigaikščio Kęstučio santuoką su Birute. Kadangi manoma, jog šios santuokos sudarymas buvo konflikto su Jaunučiu priežastis, J. Tėgowskis ją datuoja apytikriai 1342–1344 m. Netrukus turėjęs gimti ir Vaidotas. Tokiu atveju Kauno pilies gynybai vadovavo dvidešimties metų nesulaukęs jaunuolis (veikiausiai tuo metu jam turėjo būti 15–17 metų). Peržvelgus argumentus, kodėl daromos vienokios ar kitokios prielaidos, galima išskirti pagrindinį argumentą: Kęstučio vyriausiųjų sūnų nėra tarptautiniuose susitarimuose, nors tiek 1352 m., tiek 1358 m. tokiuose susitarimuose dalyvavo Narimantaičiai ir Karijotaičiai.⁵ Tiesa, klausimas aktualus ir vėlesniems laikams: pavyzdžiui, nė vienas Kęstučio sūnus nėra minimas sudarant 1366 m. sutartį,⁶ nors tuo metu neabejotinai buvo suaugusių sūnų. 1379 m. sutartyje iš Kęstučio sūnų minimas tik Vytautas.⁷ Todėl šis argumentas neatrodo itin tvirtas. Akivaizdu, jog iki pat gyvenimo pabaigos Kęstutis nesirošė į diplomatinius santykius įtraukti savo sūnų, – tai padarė tik paskutiniiais gyvenimo metais, kai buvo apsisprendęs, kas gaus didžiąją dalį jo palikimo.⁸ Tiesa, iki Vaidoto paminėjimo Kęstučio sūnūs nepateko ir į kronikininkų aprašymus, vienintelė išimtis – 1336 m. įvykęs Lietuvos kunigaikščių plėšiamasis žygis į Mazoviją. Kaip rašo Janas Dlugošas, jame dalyvavo Gedimino sūnūs: Algirdas, Kęstutis, Kaributas (turėtų būti Karijotas), Patrikiejus, Liubartas, Survila ir Butautas.⁹ Rimtų argumentų, kad toks žygis negalėjo vykti, nėra¹⁰,

³ J. Tėgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław, 1999, s. 200–201.

⁴ D. Baronas, A. Dubonis, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. 3: XIII a. – 1385 m. valstybės iškilimas tarp rytų ir vakarų, Vilnius: Baltos lankos, 2012, p. 358.

⁵ J. Tėgowski, Czy Kiejstut Giedyminowic był dwukrotnie żonaty?, *Przegląd Wschodni*, t. 5, Warszawa, 1998, Zs. 3 (19), s. 403–408.

⁶ Traktat książąt litewskich z Kazimierzem Wielk. 1366 r., podał A. Czuczynski, *Kwartalnik historyczny*, Lwów, 1890, s. 513.

⁷ 1379 IX 29, Trakai, Jogailos ir Kęstučio paliaubų sutartis su Vokiečių ordinu, *Codex diplomaticus Prussicus = Urkunden – Sammlung zur ältern Geschichte Preussens*, hrsg. J. Voigt, Bd. 3, Königsberg, 1848, s. 182.

⁸ Płg.: *Полное собрание русских летописей*, т. 35: *Летописи белорусско-литовские*, Москва, 1980, с. 63.

⁹ *Jana Długosza kanonika krakowskiego dzieła wszystkie*, t. 3: *Historiae Polonicae libri XII* (Libri IX. X.), Cracoviae, 1876, s. 172.

¹⁰ G. Błaszczyk, *Dzieje stosunków polsko-litewskich od czasów najdawniejszych do współczesności*,

tačiau ar jame galėjo dalyvauti Butautas, apie kurį patikimų žinių atsiranda tik 1365 m., kai jis pabėgo į Prūsiją, vienareikšmiškai atsakyti negalime, nes tarp pirmojo ir antrąjo paminėjimo praejo beveik trisdešimt metų, – mažai tikėtina, jog su dinastijos elitu glaudžiai susijęs asmuo tokį ilgą laikotarpį būtų šaltinių nepastebėtas. Vis dėlto reikalingos ir tam tikros išlygos – pagrindiniai šaltiniai pateikia nedaug informacijos apie Gediminaičių dinastiją (iki XIV a. 7 dešimtmečio). Tik naujos santuokos sudarymas leistų logiškai paaiškinti, kodėl įvyko konfliktas tarp Kęstučio ir jo sūnaus Butauto, pastarąjį priverkęs trauktis iš LDK, nutraukiant ryšius su tėvu. Įvertinus šiuos duomenis, tenka pripažinti, jog jaunas Vaidoto amžius Kauno pilies gynybos metu taip pat yra abejotinas, todėl galima kai ką perskaičiuoti. Istoriografijoje priimtina nuostata, jog jaunieji kunigaikščiai pradėdavo vykti į žygius su tėvais, sulaukę 14–16 metų, – tai leistų manyti, atsižvelgiant į J. Dluogošo duomenis, jog Vaidotas 1336 m. dar nedalyvavo Mazovijos puolime – tuo metu žygiui galėjo būti per jaunas. Todėl anksčiausi metai, kada galima datuoti jo gimimą, yra apytikriai 1323-ieji. Žinoma, Vaidotas galėjo gimti ir vėliau, todėl didelių abejonių nekyla, jog jis, dalyvaudamas Kauno pilies gynyboje, galėjo būti sulaukęs brandos.

Pirmasis Vaidoto paminėjimas Kauno pilies gynyboje – gerai žinomas faktas. XIV a. ir vėlesnėse kronikose šis įvykis gana plačiai aprašomas, jį galima glaustai apibūdinti Vygando Marburgiečio Prūsijos kronikos santrauka: 1362 m. kovo 13 d. rinktinė Vokiečių ordino ir kryžininkų kariuomenė apgulė Kauno pilį, atkirsdama komunikacijas su išoriniu pasauliu. Žygiui vadovavo pats magistras Vinrichas von Knirpodė. Žinia, jau prieš metus buvo žvalgomai piliavietė ir pačios pilies statybos, todėl neabejotinai galima tvirtinti, jog žygiui buvo pasirengta itin kruopščiai. Vokiečių ordino apgulta pilis dar nebuvo baigta. Jos statybos mastas ir objektui skiriamas dėmesys, be dvejonų, rodo, kad tvirtovei buvo numatyta strateginė reikšmė. Vis dėlto po mėnesio apgulos suaktyvėjus puolimui, pilies gynėjai buvo priversti palikti taranų pralaužtas sienas. Bandymas prasiveržti pasibaigė nesėkmingai. Suimtoje gynėjų grupėje buvo ir kunigaikštis Vaidotas Kęstutaitis. Velykų išvakarėse (balandžio 17 d.) pilis buvo paimta.¹¹ Kaip pažymėjo kitas to meto kronikininkas Henrikas Vartbergietis, kartu su karaliaus sūnumi į ordino nelaisvę pateko ir pilies seniūnas.¹² Tai tapo argumentu J. Tęgowskiui, teigusiam, kad jeigu jau drauge buvo pilies seniūnas, tai patvirtino jauną Vaidoto Kęstutaičio amžių.¹³ Rimvydo Petrausko tyrimai atskleidė, jog seniūnai XIV a. būdavo net ir tose vietose, kurio-

t. 1: *Trudne początki*, Poznań, 1998, s. 107–109.

¹¹ Die Chronik Wigands von Marburg, hrsg. T. Hirsch, *Scriptores rerum Prussicarum: Die Geschichtsquellen der preussischen*, Bd. 2, Leipzig, 1863, p. 531–538; Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika* / Vertė R. Jasas, Vilnius, 1999, p. 113–120.

¹² Hermani de Wartberge, *Chronicon Livoniae*, hrsg. E. Strebke, *Scriptores rerum Prussicarum: Die Geschichtsquellen der preussischen*, Bd. 2, Leipzig, 1863, p. 81–82.

¹³ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań-Wrocław, 1999, s. 200–201.

se reziduodavo kunigaikščiai¹⁴, todėl šis teiginys nei patvirtina, nei paneigia hipotezę apie jauną kunigaikščio amžių. Kyla klausimas – ką jaunas kunigaikštis (nesulaukęs pilnametystės) apskritai veikė pilyje? Apgulos darbai galutinai buvo baigti tik po mėnesio, todėl abejotina, kad jaunojo kunigaikščio pilies gynėjai iškart nebegalėjo išsiųsti vandens keliu, nors Neries pusėje dar apgulos metu pastatė bokštą. Atsakymas į šį klausimą dar kartą nurodo, kas iš tikrųjų vadovavo pilies gynėjams: įgulos pasilikimas pilyje buvo logiškas, o jaunojo kunigaikščio – neaiškus.

J. Tėgowski, spėdamas hipotetinių kunigaikščio Kęstučio vaikų atsiradimo aplinkybes, yra nustatęs, jog Vaidotas Kęstutaitis iki 1365 m. buvo iškeistas į vokiečių karo belaisvius ar išpirktas.¹⁵ Neabejotinai galima tvirtinti, jog, priešingai nei buvo teigiama XIX a. istoriografijoje, Vaidotas Kęstutaitis grįžo iš Vokiečių ordino nelaisvės. Kiek sunkiau nustatyti šio įvykio chronologiją. Net ir atmetus argumentus dėl Vaidoto Kęstutaičio sūnų gimimo chronologijos, 1365 metų galutinė data išlieka svarstyтина. Vis dėlto reikia atkreipti dėmesį į dar vieną galimybę, kuri istoriografijoje nebuvo apsvaistyta: Vaidotas galėjo būti apskritai neišvestas į nelaisvę. Ši prielaida yra grindžiama Kęstučio pabėgimo iš Marienburgo tyrimais, kadangi pačios žinios yra gana neaiškios ir prieštaringos. Vygando Marburgiečio kronikoje yra aprašyti du Kęstučio pabėgimai iš vokiečių nelaisvės, abu įvykę 1361 m. Augustinas Janulaitis suabejojo, kad galėjo įvykti būtent du pabėgimai, kadangi Kęstučio patekimo į nelaisvę aplinkybės panašios, susidūrė tie patys asmenys.¹⁶ Darius Baronas, taip pat analizavęs šį klausimą, atkreipė dėmesį į tai, jog pabėgimo aplinkybės skyrėsi.¹⁷ Vieno pabėgimo istorija gana aiški, turinti detalai apibrėžtas chronologines gaires (Kęstutis pateko į nelaisvę 1361 m. kovą, pabėgo iš Marienburgo pilies lapkričio mėn.).¹⁸ Antrojo Kęstučio pabėgimo apskritai negalėjo būti, nes jis tiesiog buvo paliktas, Vygando Marburgiečio teigimu, per neapsižiūrėjimą, traukiantis iš kirstynių ir rūpinantis grobiu. Tik pasitraukus apsižiūrėta, jog Kęstučio nėra. Imta jo ieškoti, tačiau gauta žinių, jog Kęstutis grįžo namo apsirengęs Vokiečių ordino riterio apranga. Ši detalė vėlgi nurodo

¹⁴ R. Petrauskas, *Ankstyvosios valstybinės struktūros Lietuvoje XIII amžiuje–XV amžiaus pradžioje*, *Lietuvos istorijos studijos*, Vilnius, 2005, Nr. 16, p. 24.

¹⁵ J. Tėgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań-Wrocław, 1999, s. 201.

¹⁶ A. Janulaitis, *Pracitis ir jos tyrimo rūpesčiai* / Sudarė ir paaikškinimus parašė Sigitas Jegelavičius, Vilnius, 1989, p. 23–53.

¹⁷ D. Baronas, Kęstučio pabėgimas iš Marienburgo, *Lietuvos istorijos studijos*, Vilnius, 2000, Nr. 11, p. 23–29.

¹⁸ Die Chronik Wigands von Marburg, hrsg. T. Hirsch, *Scriptores rerum Prussicarum: Die Geschichtsquellen der preussischen*, Bd. 2, Leipzig, 1863, p. 527–529; Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika* / Vertė R. Jasas, Vilnius, 1999, p. 109–111; Hermanni de Wartberge, *Chronicon Livoniae*, hrsg. E. Streblke, *Scriptores rerum Prussicarum: Die Geschichtsquellen der preussischen*, Bd. 2, Leipzig, 1863, p. 81.

pirmojo pabėgimo detalių kartojimą.¹⁹ D. Baronas svarstė, jog galima bandyti kelti klausimą apie du to paties suėmimo aprašymus, išlikusius žodiniėje tradicijoje, kuriuos užfiksavo metraštininkas. Tačiau istorikui įtikinamesnis pasirodė dviejų Kęstučio patekimo į nelaisvę atvejų aiškinimas, ir jis liko dviejų Kęstučio pabėgimo ar paleidimo iš nelaisvės atvejų šalininkas.²⁰ Atrodo, jog galimas dar vienas šios mįslės įminimo būdas – svarstymai, jog Vaidotas Kęstutaitis ir yra tas kunigaikštis, kuris buvo paliktas pasitraukiant. Nė vienoje kronikoje nėra jokių žinių apie iš Kauno išsivedamus belaisvius. Priešingai, magistras turėjo staigiai atsitraukti, kadangi tuo metu lietuvių kariuomenė pradėjo intensyviai pulti. Tačiau kryžiuočiams sulipus į laivus ir išplaukus, puolimai liovėsi. Nėra žinių apie tai, jog lietuvių kariuomenė būtų juos toliau persekiojusi, bandžiusi surengti pasala ar kitaip užtvėrusi kelius. Priešingai, atsitraukiančius laivus pasyviai stebėjo Veliuonos ir Pieštės įgulos.²¹ Atrodo, jog žygio tikslas buvęs Kauno pilies sunaikinimas, o mėnesį trukusi apgula tikrai leido surinkti pajėgas iš didelės teritorijos. Stengdamiesi ramiai ir saugiai pasitraukti (nes Kauno pilis buvo sunaikinta, o žygio tikslas pasiektas), belaisvius kryživiai galėjo ir palikti, taip sumažindami persekiojimo galimybę. Tai paaiškina ne tik ramų atsitraukimą, bet ir tai, kodėl nė vienoje kronikoje nerašoma apie Vaidoto Kęstutaičio išpirkimą iš nelaisvės. Juk ir Vygandas Marburgietis padėjo Dievui už tai, kad buvo sėkmingai pasitraukta nuo Kauno, – tai rodo, kad grėsmė buvo kilusi. Vokiečių ordino kariuomenės puolimas tikrai buvo ruošiamas, ir lietuviai buvo suinteresuoti, kad kuo ilgiau būtų uždelstas pasitraukimas, paėmus pilį. Vygandas Marburgietis aprašo kažkokį lietuvį, kuris atgabeno kryživių puotai dvyliką riebių kiaulių ir vieną liesą karvę atsiprašinėdamas, jog namuose būtų tikrai suruošęs pakankamai žvėrienos.²² Tai leidžia prisiminti įvairias lietuvių klastas ir žvalgybą siekiant suklaidinti priešus. Tokios Vygando Marburgiečio aprašytos lauktuvės panašios į veiksmą, skirtą sulaukyti besiruošiančią išvykti kariuomenę.

Ar Kauno apylinkės, kartu su žemupio link esančiomis Veliuonos ir Pieštės pilimis, galėjusios būti Vaidotui patikėtos valdos (tai drauge reikštų formuojamą kunigaikštystę Kęstučio valdų vakarinėje periferijoje)? Bet kuriuo atveju, net jeigu tokia idėja ir kilo, jos buvo atsakyta. Sugriovus Veliuonos

¹⁹ Die Chronik Wigands von Marburg, hrsg. T. Hirsch, *Scriptores rerum Prussicarum: Die Geschichtsquellen der preussischen*, Bd. 2, Leipzig, 1863, p. 530; Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika* / Vertė R. Jasas, Vilnius, 1999, p. 113.

²⁰ D. Baronas, Kęstučio pabėgimas iš Marienburgo, *Lietuvos istorijos studijos*, Vilnius, 2000, Nr. 11, p. 23–29.

²¹ Die Chronik Wigands von Marburg, hrsg. T. Hirsch, *Scriptores rerum Prussicarum: Die Geschichtsquellen der preussischen*, Bd. 2, Leipzig, 1863, p. 538; Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika* / Vertė R. Jasas, Vilnius, 1999, p. 120.

²² Die Chronik Wigands von Marburg, hrsg. T. Hirsch, *Scriptores rerum Prussicarum: Die Geschichtsquellen der preussischen*, Bd. 2, Leipzig, 1863, p. 537; Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika* / Vertė R. Jasas, Vilnius, 1999, p. 119.

ir Pieštės pilis, Nemuno žemupio gynybinė sistema buvo sunaikinta. Tačiau galima pamąstyti apie tokios kunigaikštystės susiformavimo prielaidas: 1361 m. Kęstutis daugiau nei pusmetį praleido Marienburge. Ar tikrai Algirdas negalėjo jo valdų išdalyti sūnams, ypač jeigu buvo susitarta, kad kiekvienas savo palikuonims paliks tai, ką pats valdo? Kęstutis, grįžęs iš Marienburgo, šią tvarką galėjo palikti, kol Kauno pilis nekrito kovose su ordinu.

Apie Vaidoto tolesnį likimą žinome nedaug: nors ir vėlyva, tačiau neabejotinai svarbi yra užuomina iš XV a. pirmųjų metų, susijusi su Vytauto palikimu. 1401 m. Vytautas pabrėžė, kad jo brolis Žygimantas Kęstutaitis negalės užimti sosto, tačiau pasiliks Naugarduko kunigaikščiu, kadangi šios valdos jau anksčiau priklausė Vytauto broliams Vaidotui ir Tautvilui.²³ Ši žinia nurodo, jog Vaidotas buvo Naugarduko kunigaikštis. Kada juo galėjo tapti? 1362 ar 1363 m. įvyko Mėlynųjų Vandenių mūšis, kurio vienas iš padarinių – Karijotaičių įsitvirtinimas Podolėje.²⁴ Veikiausiai tuo metu dar gyvas buvo ir pats Karijotas, tačiau istoriografijoje neabejotinai sutariama, kad Karijotas turėjo mirti prieš pasirašant 1366 m. sutartį, kurioje jis jau nebeminimas.²⁵ Karijotaičiai, gavę Podolę, buvo stumiami iš Naugarduko, – tai leidžia bent hipotetiškai apibrėžti laiką, kada jį turėjo gauti Vaidotas. Verta atkreipti dėmesį ir į tai, jog 1365 m. į Prūsiją pabėgo Butautas, o Gardino kunigaikštis Patrikas neteko savo valdų.²⁶ Akivaizdu, jog žemėse, kurioms įtaką darė Trakų kunigaikštis, vyko valdų persikirstymas, kuris galėjo sukelti Kęstučio sūnų ir tolimesnių giminaičių nepasitenkinimą. Labai tikėtina, jog būtent tuo metu Naugarduką galėjo gauti ir Vaidotas. Tai leidžia dar kartą sugrįžti prie 1365 m. datos, kurią nustatė kaip tam tikrą ribą J. Tęgowskis – kaip grįžimo iš Vokiečių ordino vėliausiai tikėtiną datą. Pasak tyrinėtojo, gaudamas Naugarduką, kunigaikštis Vaidotas taip pat turėjo priimti ir stačiatikišką krikštą bei Ivano vardą. Jis vėl pasirodė šaltiniuose antrojo Vytauto pabėgimo į Prūsiją metu, o mirė XIV a. paskutiniojo dešimtmečio pradžioje.²⁷ Toks spėjimas kelią daugiau klausimų, negu duoda atsakymų.

Esminis klausimas – kodėl Vaidotas nefigūruoja šaltiniuose tarp 1362 ir 1389 m.? Išlikusiuose šaltiniuose matoma aktyvi Kęstučio veikla kariniuose santykiuose tiek su ordinu, tiek su Lenkija, tiek su Rusios kunigaikštystėmis. Kęstutis veikė su Algirdu, su sūnumi Vytautu, su Algirdaičiais, tačiau niekur neužsimenama apie Vaidotą ar Ivaną Kęstutaitį. Apie Vaidotą tyli ir pirmojo

²³ 1401 I 18, Vilnius, Vytauto įsipareigojimų raštas Jogailai, *Akta uniji Polski z Litwą 1385–1791* / Wid. S. Kutrzeba i W. Semkowicz, Kraków, 1932, s. 34–36.

²⁴ R. Batūra, *Lietuva tautų kovoje prieš Auksą Ordą: Nuo Batu antplūdžio iki mūšio prie Mėlynųjų Vandenių*, Vilnius, 1975, p. 262–268.

²⁵ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław, 1999, s. 166.

²⁶ Die Chronik Wigands von Marburg, hrsg. T. Hirsch, *Scriptores rerum Prussicarum: Die Geschichtsquellen der preussischen*, Bd. 2, Leipzig, 1863, p. 545, 550; Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika* / Vertė R. Jasas, Vilnius, 1999, p. 124–125, 130.

²⁷ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław, 1999, s. 201.

vidaas konflikto šaltiniai. Tai verčia dar kartą persvarstyti argumentaciją, kurios pagrindu teigiama, jog Vaidotas gali būti tapatinamas su Ivanu. J. Tęgowaskio argumentacija: Ivanas Vokiečių ordino kronikose yra įvardijamas kaip Vytauto brolis. Jonas Algimantaitis Alšėniškis šiuo Ivanu būti negalėjo, nes jis buvo išvykęs su Vytauto dukra Sofija į Maskvą.²⁸

Jono Algimantaičio Alšėniškio buvimo Maskvoje chronologinės gairės žinomos: 1390 m. gruodžio 1 d. jis atvyko į Maskvą, 1391 m. sausio 9 d. įvyko Vasilijaus I ir Sofijos Vytautaitės vedybos.²⁹ Posilgės kronikoje nurodoma, kad Sofija išvyko iš Gdanskio rugpjūčio mėn. Be to, aprašoma ir kunigaikščio Ivano kelionė (kartu su Jurgiu ir Jomantu) iš Morongo į Marienburgą, kuriame išsiskyrė.³⁰ Tai, priešingai negu tvirtina J. Tęgowaskis, kaip tik ir leistų patvirtinti teiginį, jog Moronge veikęs Ivanas buvo tas pats asmuo, kuris išlydėjo Sofiją į Maskvą ir taip atsiskyrė nuo pagrindinių Vytauto pajėgų.

Nuo 1384 m. su Vytautu kartu veikiančiais kunigaikščiais matomas kunigaikštis Ivanas. Jis užima aukštą poziciją Vytauto dvare, tačiau dokumentuose jis aiškiai įvardijamas kaip Ivanas iš Galšios.³¹ Todėl ši asmenį nesunku identifikuoti su Jonu Algimantaičiu, Alšėnų kunigaikščiu. Būdamas artimas Vytauto giminaitis (nes šie kunigaikščiai buvo vedę tikras seseris), jis užėmė ypatingą vietą Vytauto aplinkoje, galbūt dėl šios priežasties ir dėl giminystės ryšių kronikininkas kunigaikštį Joną Algimantaitį pavadino Vytauto broliu. Kaip žinia, ši sąvoka viduramžiais turėjo platesnę prasmę ir galėjo būti vartojama ne tik vienu tėvų vaikams, bet ir tolimesniems giminaičiams įvardyti. Todėl tikėtina, jog ir pirmojo, ir antrojo pabėgimo pas kryžiuočius metu Vytautą lydėjo Jonas Algimantaitis, kuris 1389 m. ir buvo vadintas Vytauto broliu, nes jo dalyvavimas antrą kartą pasitraukiant į Prūsiją taip pat gerai dokumentuotas.

Jeigu Vaidotas Kęstutaitis nebedalyvavo nei pasirašant Trakų sutartį 1379 m., nei Jogailos ir Kęstučio konflikte, nei Vytauto ir brolių kovoje dėl tėvonijos, tebelieka aktualus klausimas – kada jis mirė? Kadangi 1365 m. data yra labiausiai tikėtina, kai Vaidotas galėjo gauti Naugarduko kunigaikštystę, tai suteikia tam tikras gaires sprendžiant šį klausimą. Bandymai ieškoti Vaidoto tarp žuvusiųjų Rūdavos mūšyje nesėkmingi, nors Hermanas iš Vartbergės ir nurodo žuvusį kunigaikštį (*nobilis satrapa*) Vaišvilą.³² Atsisakant spekuliacijų, lieka vienintelė išeitis nurodyti, jog Vaidotas turėjo mirti po 1365 m.

²⁸ J. Tęgowaski, Małżeństwa księcia Witolda Kiejstutowicza, *Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego nowej serii*, t. 2 (13), Warszawa, 1995, s. 180.

²⁹ Plg.: *Полное собрание русских летописей*, t. 25: *Московский летописный свод конца XV века*, Москва-Ленинград, 1949, с. 219.

³⁰ Franciscani Thorunensis Annales Prussici (941–1410), hrsg. E. Strehlke, *Scriptores rerum Prussicarum: Die Geschichtsquellen der preussischen*, Bd. 3, Leipzig, 1866, p. 167–168.

³¹ 1384 I 30, Karaliaučius, Vytauto įsipareigojimų raštas Vokiečių ordinui, *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376–1430*, collectus opera Antonii Prochaska, Cracoviae, 1882, s. 3–4.

³² Hermani de Wartberge, *Chronicon Livoniae*, hrsg. E. Strehlke, *Scriptores rerum*

Reikia aptarti ir Vaidoto sūnų klausimą. Vyresnysis turėjo būti Jurgis, kurį Janas Tęgowskis įvardija kaip Naugarduko kunigaikštį, remdamasis tuo, kad Jurgis, kaip Vaidoto sūnus, galėjo naudoti šį titulą ir turėti antspaudą, kuriame būtų pavaizduotas Vytis. Bet atsiranda dar vienas kliuvinys. J. Tęgowskis teigė, jog dar XIV a. paskutinį dešimtmetį Jurgis neturėjo kunigaikštystės.³³ Be to, Jurgis Vaidotaitis neminimas ir tarp asmenų, valdžiusių Naugarduką, nors žinome, kad po Vaidoto jis dar buvo valdomas kito Kęstučio sūnaus Tautvilo. Ar galima kaip nors kitaip paaiškinti kunigaikščio Jurgio kilmę? Tokia galimybė yra. Vytautas glaudžiai bendradarbiavo su kunigaikščiu Jurgiu Narimantaitičiu. Žinia, Narimantas buvo gavęs valdyti Naugardą dar valdant Gediminui ir iš jo išvykdamas paliko savo vietininką. Jurgis Narimantaitis buvo vyriausiasis jo sūnus iš tuo metu gyvenusių, todėl galėjo laikyti save Naugardo priemiesčių pavaldėtoju. Tai nebuvo tuščios pretenzijos, kadangi konflikto išvakarėse Jurgis Narimantaitis išties buvo nuvykęs į Naugardą.³⁴ Kaip dinastijos narys, jis taip pat galėjo naudoti antspaudą, kuriame buvo pavaizduotas raitelis (pirmasis raitelio atvaizdas, panaudotas dvipusėje bulėje, buvo būtent Narimanto). Galiausiai žinoma, jog ne tik jis, bet ir jo sūnus Jonas Jurgaitis Narimantaitis, Bielsko kunigaikštis, buvo su Vytautu perbėgęs pas kryžiuočius. Visa tai verčia labiau abejoti galimybe, jog Vaidotas turėjo sūnų Jurgį, kuris buvo kartu su Vytautu pabėgęs pas kryžiuočius.

Antrasis Vaidoto sūnus turėjo būti Konradas. Pasak J. Tęgowskio, prie Vilniaus 1390 m. žuvęs kunigaikštis Konradas negali būti tapatinamas su Tautvilo, kadangi Senojoje didžiųjų magistrų kronikoje nurodoma, jog strėle buvo pataikyta į Vytauto brolio sūnų, kuris mirė po kiek laiko. Anot J. Tęgowskio, Konradas turėjo mirti Prūsijoje po kelių savaičių nuo Vilniaus puolimo. Iškyla dar viena problema: Dlugošas mini, jog Vytauto brolio Tautvilo kapas yra Vilniaus katedroje.³⁵ Tai išties komplikuoja Konrado klausimą. Vis dėlto aplinkybės yra daugiapasmės: Konradas buvo sužeistas pačioje apgulos pradžioje; žinoma, kad Vilniaus apgula truko beveik penkias savaites.³⁶ Taigi užteko laiko pagerbti mirusį kunigaikštį ir palaidoti. Vytautui nėra jokios būtinybės vežtis žuvusį brolių ar brolių ir jį palaidoti Prūsijoje. Lygiai taip pat naivu tikėtis, jog sužeistas Konradas žygio metu nebūtų galėjęs sulaukti geriausių ordino medikų pagalbos, nes, žygyje dalyvaujant pačiam didžiajam magistrui, kilmingųjų pareiga – būti šalia jo. Vytautui įsitvirtinus Lietuvoje, Konradas galėjo būti perlaidotas Vilniaus katedroje. Todėl argumentacija, jog Konradas nėra tapatus

Prussicarum: Die Geschichtsquellen der preussischen, Bd. 2, Leipzig, 1863, p. 96.

³³ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań-Wrocław, 1999, s. 202.

³⁴ K. Krupa, Książęta Litewscy w Nowogrodzie Wielkim do 1430 roku, *Kwartalnik Historyczny*, t. 100, Warszawa, 1993, Zs. 1, s. 38–39.

³⁵ J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań-Wrocław, 1999, s. 203.

³⁶ Die Chronik Wigands von Marburg, hrsg. T. Hirsch, *Scriptores rerum Prussicarum: Die Geschichtsquellen der preussischen*, Bd. 2, Leipzig, 1863, p. 643; Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika* / Vertė R. Jasas, Vilnius, 1999, p. 199.

Tautvilui, yra gana silpna, nors ir grindžiama šaltiniu, kuriame nurodoma, kad prie Vilniaus žuvo būtent Vytauto brolio sūnus.

Apibendrinant išdėstytus duomenis galima padaryti kelias išvadas, iš kurių pirmoji remiasi neabejotiniais duomenimis, antroji – didžiausių tikimybių principu:

1. Vaidotas, dalyvaudamas Kauno pilies gynyboje, buvo jau subrendęs ir galėjo atlikti vado funkcijas, tačiau, kritus piliai, pateko į nelaisvę. Išvaduotas iš Ordino, jis apie 1365 m. galėjo gauti Naugarduko kunigaikštystę, kur mirė. Jis negali būti tapatinamas su Butautu Kęstutaičiu. Kunigaikštis Jurgis nebuvo Vaidoto sūnus.

2. Gana didelė tikimybė, kad Vaidotas Kęstutaitis gavo Kauną kaip kunigaikštystę iš Algirdo, kol Kęstutis buvo nelaisvėje. Galimi svarstymai, jog Vaidotas, patekęs į nelaisvę, nebuvo išgabentas į Prūsiją. Veikiausiai Vaidotas Kęstutaitis mirė dar prieš kylant Kęstučio ir Jogailos konfliktui, galėjo žūti kokiuose nors susirėmimuose (pvz., 1370 m. Rūdavos mūšyje). Tikėtina, jog palikuonių nepaliko.

Vytautas JANKAUSKAS

THE DUKE VAIDOTAS KĘSTUTAITIS

Summary

The biographical data about the duke Vaidotas Kęstutaitis is rather scarce, thus the historiography is a richer source of information. The available records create a complex narrative; some of the activities attributed to the duke are not directly related to Vaidotas Kęstutaitis. The records can be grouped into two types: facts based on the trustworthy sources, and hypothetical claims, which cannot be confirmed.

During the defence of the Kaunas castle, Vaidotas was already mature enough to act as a leader. However, after the defeat, he was captured by enemy. Following his rescue from the Order, Vaidotas could have been given the duchy of Naugardukas in 1365, where he lived until his death. The duke should not be identified with Butautas Kęstutaitis. Also, duke Jurgis was not the son of Vaidotas.

There is a large possibility that Vaidotas Kęstutaitis received Kaunas duchy from Algirdas while Kęstutis was in captivity. It is also possible that when captured by enemy, Vaidotas was not taken to Prussia. The duke might have died before the conflict of Kęstutis and Jogaila in one of the battles (for example, the battle of Rūdava in 1370). Most likely, Vaidotas did not have any offspring.

Keywords: Vaidotas Kęstutaitis, Gediminaičiai, dynasty, GDL, 14 century.